

Cinema i filosofia (I)

Va posar Plató les bases teòriques del cinema contemporani?

Joan Obrador

Inaudita qüestió, sens dubte, aquesta que inaugura la temàtica Cinema i Filosofia. En una primera aproximació, sembla que la resposta evident seria un "No taxatiu", perquè com podria haver pensat un home, que gairebé va viure més a prop de l'Edat del Bronze que de l'Era Industrial, en l'existència de fantasmes de llum que viuen i pateixen?. No, Plató no va poder copsar l'existència dels éssers cinematogràfics; encara que és mani-

uns homes que es troben al seu interior des d'infants, fermats per les cames i el coll, de tal manera que es vegessin obligats a una quietud completa i a mirar únicament cap endavant, puix els lligams els impedeix girar el cap; darrera d'ells, la llum d'un foc que crema un poc en fora i en un pla superior, i entre el foc i els encadenats, un camí situat en alt, on han construït una estreta paret semblant a la separació que s'alça entre els titellaires i el públic,

-Quina altra cosa podrien haver vist? ...

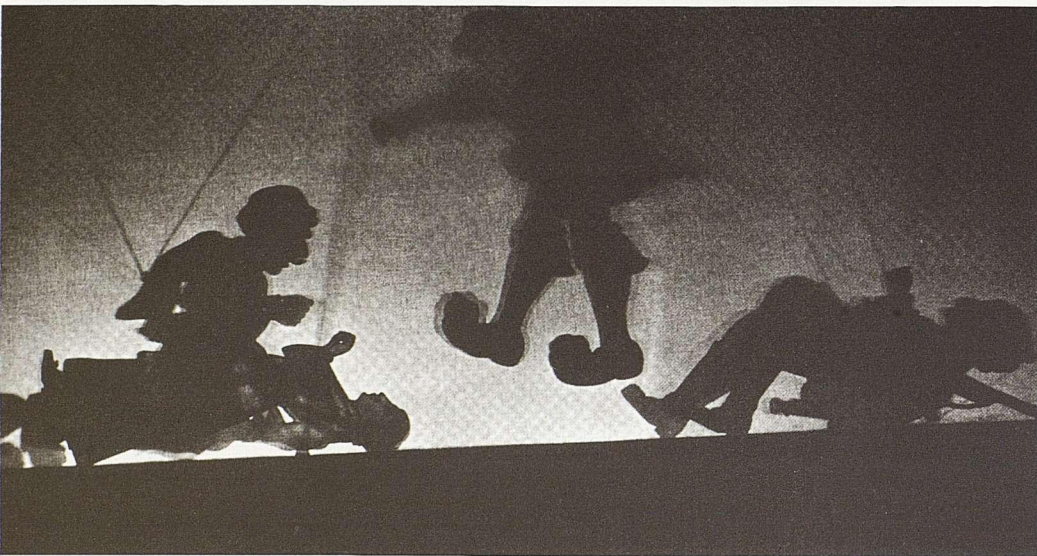
-I si la presó tingués un eco que vingés del fons? Penses que, cada vegada que parlés qualcun dels que passaven, creurien ells que allò que parlava era altra cosa que l'ombra que veien passar?.

-No, per Zeus!- va dir.

-Llavors no hi ha cap dubte -vaig dir- que els presoners creurien que les ombres dels objectes fabricats són l'única realitat existent." (Inici del Llibre VII de la República, Plató, 428-347 a.d.C.).

No hi ha cap dubte que aquesta descripció "mítica", baldement li escaigui millor la qualificació d'onírica, no ens explica el que succeeix dins les sales cinematogràfiques; però, si pensem que aquesta escena va ser descrita fa més 2300 anys, les semblances que podem trobar entre la caverna platònica i els nostres cines assoleixen un caire extraordinàriament visionari. Les ombres no són ombres, sinó projeccions de diferents tonalitats de raigs lluminosos. El responsable d'aquestes no és un rudimentari foc perquè els projectors funcionen amb electricitat!. Els presoners, no estan fermats; només paguen l'entrada per poder gaudir de la caverna. En suma, es podria dir que la distància que separa el "mite platònic" respecte dels cines moderns, és la mateixa que hi ha entre els reactors supersònics i les primeres màquines voladores que va dissenyar Leonardo da Vinci. Hi ha diferències, però es poden trobar un bon grapat de coincidències...

Ens podríem demanar si els espectadors que acudeixen a les sales no són en un cert sentit presoners: l'espectador que pateix els inconvenients de la multitud -cues interminables, trepitjades, renous indesitjables...-, tot per veure una pel·lícula que ha vist tot hom, perquè "s'ha de veure". El cinèfil que aguata un film "molt interessant", però que ell sap, en el fons, que no pot ser més avorrida, fins i tot absurda. És més, la proliferació radical de les imatges artificials en el nostre món -TV, vídeo, ordinadors, internet...- ¿no ens està convertint a tots nosaltres en esclaus d'una realitat que rebutja l'olor, el tacte, la proximitat corporal?

festa la importància de la qualitat de "visibilitat" en el seu pensament. Fins i tot, l'"eidos" suprem -el bé- és identificat amb la font de tota la llum que ens poseeix: el Sol.

Però no és la feina de la filosofia pensar allò que difícilment és a l'abast del pensament? Tal vegada Plató no va poder ni somiar amb un projector d'imatges en moviment; emperò, analitzant de bell nou la seva caverna, podríem assolir un nou instrument per interpretar correctament un fenomen tan modern com el cinema.

Facem memòria:

"-I a continuació -vaig comparar amb la següent escena l'estat en què, referent a l'educació o a la manca d'aquesta, es troba la nostra naturalesa. Imagina una mena de caverna subterrània, amb una llarga entrada, oberta a la llum, que s'endinsa per tota l'amplada de la caverna, i

per damunt de la qual exhibeixen aquells les seves meravelles.

-Ja ho veig- va dir.

-Ara bé, mira, al llarg d'aquest camí, uns homes que transporten tota mena d'objectes, que sobrepassen l'alçada de la paret, i estatuets d'homes o animals fets de pedra i de fusta i de tota mena de materials; entre aquests portadors hi haurà, com és natural, uns que xerrin i d'altres que passin en silenci.

-Quina estranya escena descrius -va dir- i quins estranys presoners!

-Ben igual que nosaltres -vaig dir-, perquè en primer lloc, creus que aquests presoners han vist mai altra cosa d'ells mateixos o dels seus companys que les ombres projectades pel foc damunt del fons de la caverna que se'n troba davant?.

-Com -va dir-, si durant tota la seva vida han estat forçats a romandre immòbils mirant cap endavant?.

-I dels objectes transportats? No haurien vist el mateix?.

“Les imatges que es desenvolupen sobre la pantalla es correspondrien, com sembla evident, amb les ombres.”

¿Pot existir res més alienat que els “menages à trois” via internet? Som presoners d’una “realitat virtual” creada no se sap ben bé per qui, o és que el món de la comunicació instantània, interplanetària, digitalitzada... ha fet plenament real la caverna platònica? Quin seria el “defora” d’aquesta gruta postindustrial? Però aquest seguit d’interrogants ens obre una problemàtica ben diferent i ens allunya d’una temàtica tan innocent com és el cinema. Tornem-hi.

Fins ara només hem vorejat l’escena platònica, perquè només hem comparat l’interior de la caverna amb l’estructura d’un cinema. La interpretació clàssica del mite platònic ens diu que la caverna és un símbol del nostre món empíric, és a dir, del món que captem amb els cinc sentits. Aquest món es reflecteix al fons de la caverna com a simples ombres. Plató trià les “ombres” per simbolitzar el que avui dia anomenem “impressions”; perquè, segons ell, aquestes comparteixen alguna cosa molt important amb les altres: la inestabilitat. Les nostres impressions com qualsevol ombra, tenen una existència efímera i, per això mateix, no poden formar part de l’autèntica realitat, del ser. La realitat, per a la filosofia grega, té una qualitat definitòria: ha de ser permanent i, per això mateix, el pensament grec sempre va tenir dificultats per copsar el moviment i el canvi. Plató és la màxima expressió d’aquesta visió del món i, el mite que ens ocupa, la síntesi més gràfica d’aquestes idees. Per això no té res d’estrany que Plató situés la “realitat” fora de la caverna. El món extern a la caverna és la realitat determinada i immutable. Plató es referirà a la “realitat” amb el nom d’“idea”. Aquest darrer mot no té res a veure amb el seu significat actual, és més bé sinònim de “forma” o “essència”. La realitat autèntica se situa fora de la caverna perquè, com ja hem dit, ha de tenir la qualitat de la permanència absoluta, i com tot allò que captem amb el sentits és inestable, -tant ràpid com pot aparèixer qualsevol cosa en el nostre món empíric, pot desaparèixer- només podrem captar-la amb la raó.

Quina relació estableix Plató entre l’exterior -les “idees”- i l’interior de la

caverna-les afeccions que pateixen els nostres sentits?- Estableix una relació umbilical de semblança: les ombres s’assemblen a les idees com, per exemple, una pilota de futbol s’assembla al concepte geomètric d’esfericitat. Segons aquest mite, tota manifestació empírica, imperfecta i finita, és un reflex d’una realitat perfecta i eterna, que ha d’existir en qualque “banda”. La filosofia, per Plató, no seria altra cosa que l’impuls racional per com-

“cercant la llum” fins arribar a l’exterior i ésser capaç de “percebre la realitat”. En el darrer esforç, l’antic presoner descobrirà el fonament últim: el Sol-la idea de bé. De la mateixa manera, nosaltres hem de cercar la veritat -l’exterior- que dóna sentit a les ombres lluminoses més enllà del forat de llum per on apareixen les imatges. Què hi ha al darrera d’aquest? És evident que no trobem el mateix que a l’exterior de la caverna,

prendre aquestes realitats subsistents, el Ser pròpiament dit. Ara bé, ¿podem aplicar de qualque manera aquesta ontologia a això que anomenem cinema? Intenem-ho.

Les imatges que es desenvolupen sobre la pantalla es correspondrien, com sembla evident, amb les ombres. I quina seria l’equivalència a l’“exterior” de la caverna? El carrer on es troba situat el cinema és una resposta massa simple. Més bé hauríem de cercar aquest “exterior” pel mateix lloc per on cerca la realitat el presoner que, en el mite platònic, és alliberat de les cadenes. Aquest personatge gira el cap i descobreix el foc, les figures de fang i els seus estranys portadors; però no s’atura aquí, continua

però l’indiquem amb el mateix nom que Plató: idees... Ara ens topem amb un problema lingüístic, perquè “idea” no significa el mateix al pensament platònic que al nostre llenguatge. “Idea”, a Plató constitueix una determinació òptica, mentre que per a nosaltres és un sinònim de “pensament” i és fruit de l’activitat intel·lectual dels homes, en el nostre cas del directors, guionistes o els productors. Per aquest camí hem arribat a un encreuament sorprenent, l’activitat del filòsof platònic i la del crític cinematogràfic es poden descriure amb la mateixa frase, només haurem de situar el sentit de les paraules en el seu context: “Entendre i explicar les idees que serveixen com a fonaments de les ombres”.❖